

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra muzikologie

Bakalářská práce

Hudební kultura v Zábřehu v 19. století

Mucical culture in Zábřeh in 19. century

Pavel Granzer

Vedoucí práce: Phdr. Ingrid Silná

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně
a na základě uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci 3. května 2010

Pavel Granzer

.....

Děkuji PhDr. Ingrid Silné, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce a cenné připomínky. Dále bych chtěl poděkovat pracovníkům Státního okresního archivu Šumperk za jejich pomoc při shromažďování materiálu.

Obsah

Úvod	5
Stav pramenů a literatury.....	6
1. O městě Zábřehu	8
1.1 Z hudební historie Zábřeha	10
2. Gymnázium a jeho osobnosti	11
2.1 František Hýbl.....	12
2.2 František Waic.....	16
2.3 Václav Kálik.....	20
2.4 Karel Boleslav Jirák.....	23
3. Kašpar Pivoda	25
4. Spolková činnost	28
4.1 Občanská beseda.....	28
4.2 Spolek paní a dívek Zora.....	32
4.3 Gesangverein Sängerbund.....	34
5. Instrumentální soubory	37
5.1 Dubická kapela.....	37
6. Chránová hudba	40
Závěr	42
Shrnutí	43
Summary	44
Zusammenfassung	45
Soupis pramenů a literatury	46
Seznam příloh	49
Anotace	

Úvod

Bakalářská práce s názvem „Hudební kultura v Zábřehu v 19. století“ vznikla se záměrem zmapovat hudební dění v tomto severomoravském městě. Tato práce nenavazuje na žádnou předchozí publikaci, která by uceleně předkládala obraz hudebně-kulturního života v Zábřehu. Jako časový úsek svého zájmu jsem si zvolil dobu mezi lety 1800 a 1900. Tato data jsou ovšem pouze orientační, protože některé osobnosti či instituce tuto výšeč překročily. Mezním datem je tudíž rok 1914.

Práce je rozdělena do několika kapitol. První kapitola se zabývá historií města Zábřeha od jeho vzniku ve 13. století do počátku 1. světové války, a také předkládá obecný charakter hudební činnosti ve městě v tomto období.

Druhá kapitola se zabývá činností zábřežského gymnázia, které na přelomu 19. a 20. století působilo jako jedna z nejdůležitějších vzdělávacích, ale i kulturních institucí na severní Moravě. V následujících podkapitolách jsou pak uváděny jednotlivé osobnosti, jenž měly vliv na vznik a ustálení tradice hudebně – pěveckých akademií gymnázia.

Ve třetí kapitole je popsána činnost Kašpara Pivody, který působil v Zábřehu v polovině 19. století jako učitel místní farní školy a regenschori farního kostela sv. Bartoloměje. Kapitola dále přináší informace o Pivodově rodině, zejména o jeho bratru Františkovi Pivodovi a dceři Marii Pivodové.

Kapitola číslo čtyři se snaží postihnout spolkovou činnost ve městě v období po roce 1850. Spolky, které v této době provozovaly hudební aktivity, byly Občanská beseda a německý pěvecký spolek Gesangverein Sängerbund. Spolek paní a dívek Zora nebyl sice hudebním sdružením, ale jelikož se věnoval pořádání především hudebních koncertů, je v této kapitole zmíněn také.

Pátá kapitola se zabývá působením dubické kapely v Zábřehu a jeho okolí. Toto těleso, ačkoliv nepocházelo přímo ze Zábřeha, bylo

úzce spjato s kulturním životem města. Vyplývá to především z jeho spolupráce s pěveckými spolky a gymnáziem.

Šestá kapitola se snaží nastínit situaci chrámové hudby v Zábřehu v 19. století. Zejména zpracování této kapitoly bylo obtížné, a to pro nedostatek pramenů.

Práce obsahuje také 7. příloh, na kterých jsou znázorněny některé významné osobnosti a instituce, které měly pro hudební kulturu ve městě stěžejní význam.

Stav pramenů a literatury

Ucelenější práce zabývající se hudebním životem v Zábřehu v 19. století doposud nevznikla. O dějinách města se dovídáme z kroniky Leopolda Falze, která vyšla pod názvem Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900.¹

Dílčí informace o hudební historii města můžeme nalézt například ve Slovníku české hudební kultury nebo v Hudebním místopise Severomoravského kraje od Vladimíra Gregora. Hlavním pramenem jsou ale dokumenty uložené ve Státním okresním archivu Šumperk. Jsou to Fondy: Archiv města Zábřeh (AM Zábřeh), Gymnasium Zábřeh (Gymn. Zábřeh), Farní úřad Zábřeh (FÚ Zábřeh), Farní škola Zábřeh (FŠ Zábřeh)² a práce Miroslava Žváčka s názvem Hudební život na gymnáziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948.

Dalším cenným zdrojem informací je dobový tisk především periodika Moravský sever³ a Deutsche Wacht⁴. Některá důležitá fakta lze také nalézt v různých číslech vlastivědného sborníku Severní Morava. Tímto výčet literatury a pramenů končí. Bohužel cenné

¹ FALZ, Leopold. Dějiny města Zábřeh od nejstarších časů až do roku 1900. Praha: Votobia, 2003. 298 s.

² V závorce je uvedena značka, pod kterou je fond v archivu uložen.

³ Moravský sever – Periodikum vycházející v Zábřehu na Moravě mezi lety 1900 – 1948.

⁴ Deutsche Wacht für die Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg - Periodikum vycházející mezi lety 1901 -1938 v Zábřehu na Moravě.

dokumenty typu kronik jednotlivých spolků nebo jejich protokolárních knih se nepodařilo nalézt.

1. O městě Zábřehu

Zábřeh na Moravě (dříve Hohenstadt) je město ležící asi 40 kilometrů severozápadně od Olomouce. Nachází se na levém břehu Moravské Sázavy na rozhraní severní a střední Moravy v předhůří Jeseníků. Zdroje českého statistického úřadu hovoří o počtu obyvatel 14.099 k datu 31.12. 2008.⁵ Mezi lety 1812 až 1900 vzrostl počet obyvatel z 1111 na 3011⁶. Díky své poloze bylo město odedávna považováno za významnou křižovatku moravských cest.

Městem byl Zábřeh prohlášen již ve 13. století, ovšem doklady o obydlování osad, které později vytvořily jádro města, dosahují mnohem staršího data. Během staletí se ve městě vystřídalo několik šlechtických rodů, počínaje pány z rodu Kravařů, Tunklů, Boskoviců, Žerotínů a Liechtensteinů.⁷

V období správy Tunklů, podle historických zpráv vstoupili do zdejšího kraje v roce 1437, se poprvé dovídáme o rozmachu Zábřehu, spojeného se zakládáním rybníků. Za Jiřího Tunkla vznikly Velký a Malý Zábořický rybník, Městský rybník, Zámecký neboli Oborníkový rybník, rybník Příčinek, potom Hrabový, Dubický, Sudkovský a Vitošovský rybník, z nich zůstal dnes jen Zámecký.⁸

Úpadek Zábřežského panství nastává za správy Ladislava Veleny ze Žerotína (panství spravoval mezi lety 1599 – 1619). Tento poslední Žerotín v Zábřehu byl za aktivní účast na pražském povstání v roce 1618 ztrestán propadnutím majetku. O jeho konci není mnoho známo, pravděpodobně dožil pod ochranou uherských bratří Perenů v Benátkách.⁹

⁵ Oficiální internetové stránky Českého statistického úřadu [online]. [citováno dne 4. 2. 2010].

Dostupné z:

http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/pocet_obyvatel_v_obcich_olomouckeho_kraje_k_1_1_2009.

⁶ Srov. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. S. 230.

⁷ Srov. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. 298 s.

⁸ Srov. Tamtéž.

⁹ Srov. Tamtéž.

Po převzetí zábřežského panství rodem Liechtensteinů v roce 1622 nebylo město svědkem nikterak progresivního vývoje, tuto situaci ještě více zkomplikovala třicetiletá válka a následná protireformace. V roce 1714 postihla město morová pohroma, při níž během dvou let zemřelo 71 obyvatel a úpadek města dokonal vpád pruského vojska v říjnu roku 1744.

Jistá změna nastala až v 19. století, kdy se o rozmach místního života postarala výstavba železnice. Takzvaná Severní Ferdinandova trať byla dostavena v roce 1845 a vedla z Olomouce do České Třebové. Toto spojení položilo základy obchodně-průmyslovému rozvoji celé oblasti Zábřehu a Šumperka.¹⁰

V roce 1850 byla uzákoněna a vzniká obecní samospráva s voleným představenstvem v čele se starostou. Pro rozvoj veřejného života bylo zásadní především vydání zákona o spolčovacím právu v roce 1867, po němž začíná v Zábřehu vznikat mnoho, jak českých tak i německých spolků. K nejvýraznějším patřily německý školský spolek (Schuleverein, 1881), německý pěvecký spolek (Gesangverein Sängerbund, 1865) a skupina Svazu Němců severní Moravy (Bund der Deutschen Nordmährens, 1887), v jejímž čele stála výrazná osobnost života v Zábřehu Hermann Brass.¹¹ Mezi prvními spolky, které vznikly byla také česká Občanská beseda (1882), Matice školská (1883), odbor Národní jednoty pro východní Moravu (1900), a spolek Metoděj v Krumpachu (1892) a tělocvičná jednota Sokol (1895).¹²

První světová válka znamenala výrazné přibrzdění snah vzrůstajícího se Zábřehu, ale po vzniku samostatného československého státu nastává doba prosperity ve všech oblastech. „Spolky spolu se školami a dalšími institucemi rozvíjely širokou kulturní činnost, a to v českém i německém prostředí. Tradiční hudební aktivity rozvíjeli profesori a žáci gymnázia, zejména studentský symfonický orchestr, další školy, Sokol, Orel i církve. Významných kulturním i zábavním fenoménem se stala filmová

¹⁰ srv. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha : od nejstarších časů až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003

¹¹ Srov. Kapitola 4.3

¹² Srov. BARTOŠ, Josef. *Zábřeh – 750 let*. Zábřeh 2004, s. 137.

představení. Nejvýznamnějšími tiskovinami zůstávaly český Moravský sever a německý Deutsche Wacht.“¹³

1.1 Z hudební historie Zábřeha

O hudebních aktivitách v Zábřehu v nejstarších obdobích existuje jen velmi málo hmatatelných pramenů. V roce 1579 zde byla založena Českobratrská škola, která přispívala k rozvoji chrámové hudby ve městě a roku 1536 se zde narodil Jiří Strejc, českobratrský kněz a žalmista. Škola zanikla pravděpodobně v období po bitvě na Bílé hoře 1620. Poslední písemné zmínky o ní jsou z roku 1616, kdy byli její učitelé vypláceni čtvrtletní dávkou půl libry groše za vyučování sirotků.¹⁴

V 19. století sehrály významnou roli v rozvoji města instrumentální soubory z okolí (např. dubická kapela). Dozvídáme se o nich v souvislosti s pořádáním městských oslav, nejrůznějších svátků a významných událostí. Po roce 1850 se rozvíjí bohatá spolková činnost (spolek Občanská beseda, spolek paní a dívek Zora, Gesangverein Sängerbund), ovšem pravděpodobně nejvýznamnější událostí bylo založení gymnázia v roce 1896. Nová škola pod vedením prvního ředitele Františka Kahlika okolo sebe soustředila většinu zábřežských hudebníků, a to jak ze strany učitelského sboru tak i studentstva. Takovými osobnostmi byli profesor František Hýbl a profesor František Waic, studenti Václav Kálik, Stanislav Adam a K. B. Jirák. Právě díky těmto osobnostem dosahovaly produkce gymnázia značné úrovně a daly tak vzniknout silnému kulturnímu zázemí, které později vedlo k založení Pěveckého sdružení severomoravských učitelů v roce 1922.¹⁵

¹³ BARTOŠ, Josef. *Zábřeh – 750 let*. Zábřeh 2004, s. 137.

¹⁴ Srov. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. S. 49 – 53.

¹⁵ Pěvecké sdružení severomoravských učitelů Zábřeh na Moravě vzniklo v roce 1922 a kromě přestávk v době 2. světové války existuje dodnes. V jeho čele postupně stály František Neubauer, Jan Skopal, Antonín Plhák a Boleslav Sadil. Repertoár sboru je tvořen především skladbami B. Smetany, A. Dvořáka, J.B. Foerster. Těleso se účastnilo festivalu Kálikův podzim nebo Festivalu mužských sborů ve Valašském Meziříčí. Srov. Český hudební slovník osob a institucí [online].

2. Gymnázium a jeho osobnosti

Zásadní událostí pro pozvednutí české kultury v Zábřehu byl vznik gymnázia. Po založení první české střední školy na severní Moravě obyvatelstvo celého okolí volalo již dlouhou dobu, ovšem impuls k tomuto kroku dal až akademický odbor Národní jednoty v roce 1892. 21. srpna tohoto roku byl svolán sjezd pěti set delegátů ze zábřežského, šumperského, litovelského, uničovského a mohelnického okresu, na němž byla sepsána resoluce na podporu založení zábřežského gymnázia.¹⁶

Výnosem ze dne 4. března roku 1895 povolilo ministerstvo kultu a vyučování zřízení nižšího gymnázia v Zábřehu. Do roku 1896, kdy započala výstavba gymnaziální budovy, nashromáždil výkonný výbor 28 000 zlatých na výstavbu nové budovy. Ta byla dokončena až ve školním roce 1900/1901, a proto probíhala prozatímní výuka v domě č. 22 na Dolním náměstí. Prvním ředitelem ústavu byl jmenován František Kahlik. Po jeho smrti v roce 1908 na místo ředitele nastoupil Rudolf Dvořák (1861 – 1919).

Gymnázium mělo ohromný vliv nejen na hudební rozvoj města, ale z jeho tříd vyšli také absolventi patřící dnes k významným hudebním osobnostem. Václav Kálik, Stanislav Adam a K.B. Jirák byli zdejšími studenty na přelomu století a pravidelně se účastnili pěvecko – hudebních akademií. Tyto akademie se velmi rychle staly oblíbenou a hojně navštěvovanou akcí a byly takřkajíc výkladní skříní školy. Na počátku této hudební tradice stály především dva zdejší kantoři, František Waic a František Hýbl. O vysokých nárocích kladených na studenty svědčí například uvádění děl Smetanových, Mozartových, Schubertových, ale také provedení oratoria Stabat mater Antonína Dvořáka v roce 1905.

[citováno dne 13.4.2010]. Dostupné z:
http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&action=record_detail&id=4712.

¹⁶ Státní okresní archiv v Šumperku, Fond Gymnasium Zábřeh, Gymn. Zábřeh, inventář.

Nebyly to jen koncerty studentů, které obohacovaly kulturní život v gymnaziálních prostorách. Aula byla využívána takřka ke každé významné hudební produkci ve městě. Zpravidla se jednalo o koncerty dubické kapely, spolku Občanské besedy, a vystupovali zde také pozvaní umělci.¹⁷

Již krátce po svém vzniku naznačilo zábřežské gymnázium, jak velkým přínosem bude pro rozvoj celého kraje. Nejen svou vzdělávací, ale i kulturní, společenskou a národně uvědomovací činností zastávalo pozici centrální instituce na severní Moravě.

2.1 František Hýbl

První významnou osobností, která zasáhla do kulturního dění na gymnáziu byl František Hýbl. Narodil se v Dubicku v roce 1866. Od roku 1880 působil jako varhaník v kapli Nových Zámků u Litovle, kde později vedl i kůrový sbor. V téže době vedl i sbor klášterního kostela Sv. Alfonsa v Července. V období před příchodem do Zábřehu v roce 1892 ještě několik let působil v Úsově, opět co by varhaník a ředitel kůru. V roce 1902 úspěšně složil státní odbornou zkoušku z hudby v Praze.

V Zábřehu přijal Hýbl kromě funkce regenschoriho i místo pomocného učitele hudby a zpěvu na gymnáziu a jeho jméno spojujeme také se spolkem Občanská beseda, který vedl jako sbormistr. Kromě pedagogické činnosti se zabýval i skladbou, ovšem složil jen velmi málo povětšinou duchovních skladeb.¹⁸

¹⁷ 25. října roku 1903 uspořádalo ředitelství gymnázia koncert houslisty Emanuela Ondříčka, na kterém zazněly skladby: N.Paganini: koncert D dur, G. Bizet – Hubay: Velká fantazie na motivy z opery Carmen, B. Smetana: Na břehu mořském pro klavír (Karel Leitner), Wienawski: Legenda, B.Smetana – Ondříček: Skočná, Liszt: uherská rapsodie č. 12 (Karel Leitner), Paganini: Variace na anglickou hymnu. Srov. Moravská sever ze dne 30. října 1903.

¹⁸ Seznam Hýblových skladeb nelze dohledat. Jedinou Hýblovou známou skladbou je „*Směs z luhů vlasteneckých pro smyčcový orchestr*“. Skladba zazněla na pěvecko – hudební akademii 1. července roku 1900.

Prvotní činnost v Zábřehu spojoval Hýbl především s kostelním sborem, který tvořili povětšinou jeho gymnaziální studenti. Také pro ně byla významným milníkem návštěva olomouckého arcibiskupa Dr. Kohna 27. května roku 1897, při níž studenti pod Hýblovým vedením zazpívaly sbor *Ecce sacerdos magnus* a sbor *L. Belly – To den*.¹⁹

Po pozvolném navyšování kvalit souboru bylo rozhodnuto uspořádat první veřejnou pěvecko - hudební akademii zábřežského gymnázia. Její datum bylo zveřejněno v olomouckém *Pozoru*²⁰ a tato významná slavnost se konala v neděli 1. července roku 1900.²¹

Na programu se objevila díla:

1. K. Bendla: Svatý Václave, chorál pro mužský sbor.
2. A. Dvořák: výňatek z opery *Dimitrij* v úpravě J. Maláta pro dvoje housle a klavír, hrál soubor houslí s doprovodem piana.
3. F. Pivoda: píseň *Křepelinka* pro soprán a alt s doprovodem klavíru.
4. *Entrée* akt pro smyčcové kvarteto.²²
5. E. Nápravník: *Rodnému kraji*, smíšený sbor s doprovodem piana
6. Mendelsohn – Bartholdy: *Pochod ze Snu noci svatojánské* pro piano a harmonium (*Renade Vilbae*)
7. B. Tomáš: *Melodie*, dueto pro housle a piano.
8. F. Hýbl: *Směs z luhů vlasteneckých* pro smyčcový orchestr a piano.

Úroveň provedení, ale především vřelé přijetí dokládá článek Hynka Krásného z olomouckého *Pozoru* ze 14. července 1900, ve kterém autor hovoří takto: „Výkony studující mládeže, ač dosud velice mladé, byly velmi uspokojující, ba mnohá čísla uvedla četné přítomné obecenstvo v příjemné nadšení“.²³ První číslo programu chorál *Svatý*

¹⁹ ŽVÁČEK, M. *Hudební život na gymnaziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk.. S.3

²⁰ *Pozor* : politický a hospodářský časopis : orgán hospodářské jednoty olomoucké, založen a rolnických továren. Deník vycházející v Olomouci mezi roky 1872-1938 nákladem Hospodářské jednoty olomoucké.

²¹ ŽVÁČEK, M. *Hudební život na gymnaziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk.. S.3

²² U skladby není uveden autor.

²³ Srov. *Moravský sever* ze dne 14. července roku 1900.

Václave byl proveden čtyřiceti zpěváky, zde pravděpodobně vypomohl studentům sbor Občanské besedy. Instrumentální hudbu zde zastupovala část opery Dymirtij od Antonína Dvořáka v úpravě pro dvanácti členný houslový soubor²⁴ a smyčcové kvarteto Entré akt v podání studentů Štěpaře (1.housle), Krajčího (2.housle), Poláška (Viola), Kostelíka (violoncello). Píseň Křepelinka skladatele Františka Pivody prý dokonce uvedla sál v pravou bouři a obecnstvo si vyžádalo její opakování. Vrchol celého programu se ovšem ukázal až v posledním čísle (F. Hýbl: Směs z luhů vlasteneckých pro smyčcový orchestr a piano) a Krásný jej popisuje takto: „perlou celé akademie bylo předposlední číslo Směs z luhů vlasteneckých pro smyčcový orchestr [...] Provedení bylo bezvadné a volené písně úplně časové, které v podobných směsích zřídka slyšíme a pořadem jedna druhé pěkně odpovídala“.²⁵ Pořadí jednotlivých písní bylo následující: Bývali Čechové, Hle, nuž zde leží, Naprej, Morava, Spi, Havlíčku, Sláva ti, vlasti má, Kde domov můj a Proč bychom se netěšili. „Tato první akademie naší mládeže podala nezvratný důkaz, že gymnasium zábřežské všestranným způsobem hledí ke vzdělávání mládeže a v tomto případě v oboru hudebním. Pan Hýbl podal důkaz, jak možno v krátké době čtyř roků pokročiti i v tomto oboru“.²⁶

Po této události, která znamenala první krůček k založení hudební tradice zábřežského gymnázia, byl význam Františka Hýbla poněkud upozaděn. V roce 1901 na gymnázium přichází nový profesor František Waic²⁷ a jako skvělý učitel zpěvu a hudebně velmi agilní osobnost přebírá vůdčí roli ve vedení pěvecko – hudebních akademií. Hýbl však na gymnáziu zůstává i nadále a soustředí se na výuku hudby instrumentální a akademií se pravidelně účastní jako korepetitor. Poté co profesor František Waic po pěti letech odešel do Olomouce a hudební činnost celého Zábřehu byla na krátkou dobu paralyzována, se Hýbl opět postavil do čela, jak gymnaziálního souboru, tak i nově vznikajícího pěveckého sboru všech zábřežských spolků. Toto založení

²⁴ Seznam studentů tvořících houslový soubor neexistuje.

²⁵ ŽVÁČEK, Miroslav. *Hudební život na gymnáziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk. S.3

²⁶ ŽVÁČEK, Miroslav. *Hudební život na gymnáziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948* Šumperk. S.4

²⁷ Srov. Kapitola 2.2 František Waic..

nového spolku avizuje Moravský sever ze dne 3. listopadu 1905 slovy: „Pěvecký odbor všech zábřežských spolků má zkoušky v Besedě pod vedením F. Hýbla“.²⁸ ovšem o jeho činnosti tohoto tělesa není nikde ani jediné zmínky.

Na gymnáziu byla situace opačná. Akademie roku 1906 se uskutečnila tradičně na jaře a tentokrát bylo datum jejího konání stanoveno na 29. dubna.

Program tvořily skladby:

1. Haydn – Kinttl: Rakouská národní hymna pro smíšený sbor.
2. A.Foerster: Trojlístek z luhů slovinských pro troje housle.
3. J. Jindřich: Svatý Václave pro mužský sbor na text J.V. Sládka.
4. A.Dvořák: Maličkosti č. 3 a 5. pro dvoje housle, violoncello a piano.
5. Ferdinand Vach: Pěvcovo loučení pro smíšený sbor s průvodem piana.
6. CH.W. Gluck: Andante.
F.Schubert: U moře, skladba pro lesní roh s doprovodem smyčcového kvinteta.
7. J. Klička: Balada o české hudbě pro smíšený mužský a osmihlasý sbor na text J. Neheského.
8. A. Prauss: Slovanský tanec pro velký smyčcový orchestr.

František Hýbl rezignoval na svůj na svou pozici učitele zpěvu v roce 1924. Po dlouholeté službě na zábřežském gymnáziu odešel do zaslouženého důchodu a zemřel v Zábřehu v roce 1946. Během třiceti dvou let své pedagogické činnosti patřil vždy k základním kamenům učitelského sboru a pokud bychom označili Františka Waice za zakladatele úspěšných pěvecko – hudebních akademií, Hýbla lze označit za udržovatele jejich tradic.

²⁸ Srov. Moravský sever ze dne 3. listopadu 1905.

2.2 František Waic

Druhou, ale pravděpodobně nejvýznamnější, osobnosti hudebního dění v Zábřehu na přelomu století se stal František Waic²⁹. Waic přišel do města v roce 1900 a ujal se místa profesora na zdejším gymnáziu. Do pozice učitele krasopisu, hudby a nepovinného tělocviku ho vybral ředitel František Kahlik, který si jej u zemské školní rady sám vyžádal. Stal se také dirigentem sboru Občanské besedy. Tento moderně orientovaný pedagog, jenž udržoval živé vztahy se současnou hudbou i skladateli, usiloval při výuce především o to, aby jeho žáci pochopili význam hudby pro jejich vnitřní rozvoj. Hudební vzdělání nepovažoval za cíl, nýbrž za prostředek ke kultivaci a zušlechťování lidské osobnosti.³⁰

S Waicovým příchodem na gymnázium nastává rapidní zvýšení nároků na kvalitu hudebních provedení. Již po roce svého působení na gymnáziu uspořádal společně s Františkem Hýblem v pořadí druhou pěvecko - hudební akademii, tentokrát již v aule nové gymnaziální budovy. Pod Waicovým vedením dosahovaly koncerty stále vyšší umělecké úrovně, což se definitivně prokázalo při provedení jeho posledního počinu v Zábřehu, Dvořákova *Stabat mater* v roce 1905. Waic poté odchází do Olomouce.

Není divu, že se aktivně do těchto hudebních událostí zapojovali především ti žáci, kteří následně s hudbou spojili i svůj profesní život. Byli jimi budoucí skladatelé Karel Boleslav Jirák, Václav Kálik a Stanislav Adam.

²⁹ František Waic byl významný český hudební pedagog, narodil se 21. ledna roku 1866 v Lubenicích u Benešova a zemřel 3. září 1939 v Olomouci. Studoval na reálném gymnáziu v Táboře a následně na učitelském úřadu v Praze. V roce 1900 byl jmenován profesorem tělocviku na gymnáziu v Zábřehu a posléze zde vyučoval i hudbu. Poté v roce 1905 přešel do Olomouce, kde vyučoval zpěv na reálném gymnáziu. Byl členem PSMU a v roce 1921 také jeho předsedou. Je považován za pokrokového učitele, který se ve své činnosti opíral o tonální metodu ve spojení se starou českou metodou intonace podle intervalů lidových písní. Z jeho publikační činnosti je významná především *Škola intonační na podkladě národních písní slovanských pro školy měšťanské a střední (Zábřeh 1913)*. Byl také občasným příspěvatelem do olomouckých Selských listů a Našince. Srov. ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŇ, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963. S. 935 – 936.

³⁰ Srov. KAPUSTA Jan: *Zábřežská léta Václava Kálíka*, Šumperk: 1972.

Prvním společným počinem učitelů Hýbla a Waice byla žákovská akademie z 5. července roku 1901. Moravský sever v čísle z 19. července roku 1901 k tomuto vystoupení napsal „že vzhledem k nízkému věku účinkujících čestný a povzbuzující.

Program hudebních čísel byl následovní:

1. Förchgott-Tovačovský: Svorný duch, mužský sbor
2. K. Tichý: V podvečer, J. Holý: Serenáda a Scherzino pro 3 housle a violu.
3. František Pivoda: Jaro, dvojzpěv pro soprán a alt s průvode klavíru.
4. J. Malát: Národní písně. Já jsem z Kutné Hory a Už mou milou pro smyčcový kvartet.
5. J.B.Foerster: Směs národních písní pro smíšený sbor.
6. Přibík: Ruské zastaveníčko, Národní tance: Šáteček, Zahradníček pro smyčcové kvarteto.
7. Josef Haydn: Rakouská národní hymna pro smíšený sbor a průvod piana.

První velevýznamnou událostí, pod Waicovým vedením, byla pěvecko - hudební akademie, která se uskutečnila 27. července roku 1901 u příležitosti slavnostního svěcení gymnázia. Důležitost tohoto aktu byla veliká a gymnázium proto požádalo o výpomoc všechny zpěváky v Zábřehu a okolí.³¹ Waic se tak kromě školního sboru mohl spolehnout na zkušenosti členů spolku Občanská beseda.

Na programu byly následující skladby:

1. B. Jeremiáš: Česká prapor, pro smíšený sbor s průvodem piana a harmonia, provedený sborem Občanské besedy.
2. Antonín Dvořák: Rej skřítků a Frideric Chopin: Valčík č. 14, zahrála na klavír paní Ludmila Dezortová z Mohelnice

³¹ Přizváni byli ovšem pouze čeští zpěváci.

3. Josef Nešvára: Si iniquitates, pro sopránové sólo. Sbor ze skladby De profundis, zazpívala paní Růžena Freslová a sbor Občanské besedy.
4. Oskar Nedbal: Romance
Josef Nešvera: ukolébavka pro housle zahrál Dr. Fresl
5. Bedřich Smetana: Česká píseň, pro smíšený a mužský sbor s doprovodem piana v provedení sboru Občanské besedy.

Akademii, označovanou v Moravském severu jako „Akademii českého gymnázia v Zábřeze“³² přichystanou na 8. června roku 1902, připravil školní soubor převážně sám, opět bylo ovšem nutné přizvat sbor Občanské besedy a spojení těchto dvou těles pak vytvořilo sto členný soubor. Deník dále uvádí, že celý výtěžek z této akce bude věnován na podporu chudých studentů. Z programu se dovídáme následné pořadí skladeb:

1. J. Haydn: Rakouská národní hymna pro smíšený sbor
2. Förchgott-Tovačovský: Orle, pestrá orle pro mužský sbor.
3. Zdeněk Fibich: Novely. Op. 40, č.30 a 32 pro sbor houslí
4. Karel Kovařovic: Loutkářův sirotek, melodram na slova básně Svatopluka Čecha
5. František Gaal: Suita na českomoravské národní písně pro housle, violoncello, kontrabas, klavír a harmonium.
6. G. P. da Palestina: Improperiae
J. B. Foerster: Se skřivánkem vstávám pro smíšený sbor.

Tento repertoár již názorně ukazuje intenzitu nasazení a schopnost motivace se kterou František Waic na své žáky působil.

Rok 1902 – 1903 byl zasvěcen dvěma velkými slavnostmi. Při příležitosti té první, na oslavu dvacetiletého působení hudebního spolku Beseda, byl 8. března 1903 uspořádán koncert na němž zazněli skladby K. Hampejse Modlitba za vlast, Věno a sbory z prvního

³² Srov. Moravský sever ze dne 5. června 1902.

jednání opery Dalibor Bedřicha Smetany to vše za spoluúčasti žáků gymnázia.³³

Druhou zmiňovanou akcí byla již tradiční pěvecko - hudební akademie, která se toho roku konala 14. června roku 1903 a byla zasvěcena tvorbě slovanských autorů a to především písni české, moravské a slovenské.

Program:

1. Knittl – Haydn: Rakouská národní hymna pro smíšený sbor
2. Jan Malát: Zpěvy lidu českého, směs z národních písní pro mužský sbor s průvodem piana
3. Barter: Směs z národních písní pro smyčcový kvartet.
4. Leoš Janáček: Zahrádečka, Kolín, Karafiát, národní písně.
Vítězslav Novák: Pod tím našim okénočkom, slovenská národní píseň s průvodem piana
5. J. Pařha: Variace na národní píseň Anička konopě močila pro smyčcový kvartet.
6. Čech: Podzemní hlas. Neruda: Láska. (Recitace)
7. Č. Drahlovský: Moravské tance č. 1 pro sbor houslí.
8. Vítězslav Novák: Nešťasná vojna, balada na slova moravské lidové poezie pro smíšený sbor s průvodem piana na čtyři ruce.

Především na příkladu zařazení skladeb Janáčkových a Novákových lze rozpoznat Waicův přínos pro kulturu v Zábřehu této doby, protože bylo velmi neobvyklé, aby se v provinčních městech pravidelně objevovaly na repertoáru.

Za vyvrcholení působení profesora Waice lze považovat nastudování Dvořákova oratoria Stabat mater. Dílo bylo v Zábřehu poprvé provedeno 7. května 1905 a podruhé za týden 14. května 1905. Výsledkem dlouhých příprav, kterých se zúčastnilo na 135 zpěváků: 62 sopránů a altů a 73 tenorů a basů byla událost, která co do významu předčila všechny ostatní. Sólových partů se ujali paní Růžena Freslová

³³ Srov. Moravský sever ze dne 6. března 1903.

(soprán), Dr. Luděk Fresl (tenor), slečna Máří Navrátilová (alt) a koncertní mistr Jan Bouchal z Olomouce (bas). Klavírní doprovod obstarala Ludmila Dezortová z Mohelnice.³⁴

Dílo jakým je *Stabat mater* přilákalo do Zábřehu mnoho zájemců a po vyslechnutí je utvrdilo v tom, že Waic dosáhl výjimečného výkonu. Drobná sprška kritiky se sice snesla na absenci orchestrálního doprovodu skladby (doprovod obstarával pouze klavír), nicméně dojem, který zanechalo provedení nejrozsáhlejší sklady, jenž se do té doby na repertoáru gymnazistů objevila, byl obrovský.

Bohužel byl to také poslední hudební počín Waicův v Zábřehu. Na konci školního roku 1905 opouští zábřežské gymnázium a odchází do Olomouce. Ačkoliv působil František Waic v Zábřehu pouze pět let, nemůže být pochyb o tom, že to byl právě on, kdo započal tradici gymnaziálních pěvecko - hudebních akademií, a že jim vtiskl svůj osobitý rys, kterým byla neustálá snaha o zdokonalování souboru.

2.3 Václav Kálík

Nebyli to jen učitelé, kteří nasměrovali pěvecko - hudební akademie k jejich pozdějším úspěchům, ale také žáci ze kterých se později stali významné osobnosti české hudební kultury. Jedním z těchto žáků byl Václav Kálík.

Český hudební skladatel Václav Kálík se narodil 18. října 1891 v Opavě. Jeho otec František Kahlik³⁵ byl profesor opavského gymnasia a významný slezský buditel, který přijal místo ředitele nově

³⁴ Srov. ŽVÁČEK, Miroslav.: *Hudební život na gymnaziu v zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk. S. 7.

³⁵ František Kahlik se narodil 29. ledna 1854 v Poličné u Valašského Meziříčí jako syn nadučitele a obecního tajemníka. Otec dal syna v roce 1866 studovat na německé gymnasium v Kroměříži, kde František Kahlik v roce 1873 složil maturitní zkoušky s vyznamenáním. Pak studovala na universitě v Praze a roku 1879 dosáhl aprobace pro vyučování zeměpisu a dějepisu. Na základě disertace *Objevení a prozkoumání pevniny australské* byl roku 1886 promován na doktora filosofie. Jako oblíbený učitel působil nejprve v letech 1876-1883 na učitelském ústavu v Praze, kde mu zemská rada v roce 1881 vyslovila „za horlivé a svědomité plnění povinností pochvalné uznání“, a pak od roku 1883 do roku 1896 na gymnasiu Ústřední matice školské v Opavě, kde nabyt věhlasu jako slezský buditel, probouzející v mládeži i v dospělých svými historickými a zeměpisnými výklady uvědomění a činorodý vlastenecký zápal. Srov. KAPUSTA Jan: *Zábřežská léta Václava Kálíka*. Šumperk, 1972.

vznikajícího gymnázia v Zábřehu, a jako takový patřil ihned po svém příchodu mezi důležité osobnosti ve městě.

Otec se synem se do Zábřehu přestěhovali v roce 1896, když bylo chlapci pět let. O jejich domácnost se starala hospodyně Františka Chlubová, protože matka opustila rodinu krátce po narození chlapce. Jeho mimořádný hudební talent se začal projevovat velmi brzy, ovšem otec, sám velký milovník a znalec hudby, nechtěl synovi dopřát hudebního vzdělání. Rodinnými přáteli byli slavní houslisté František Ondříček a Jaroslav Kocián, se kterými František Kahlík pořádal koncerty po Slezsku, a právě pod jejich vlivem poznal, jak strastiplná je kariéra hudebníka. Mladý Kálik se tak učil hudebním základům pouze z hodin zpěvu ve škole z chrámové hudby na kůru zábřežského farního kostela Sv. Bartoloměje. Otcova nevole ustoupila, až když bylo Václavovi deset let a tehdy se začal soustavně věnovat hře na klavír a housle. Jeho prvním učitelem byl František Hýbl, profesor na gymnáziu, regenschori farního chrámu v Zábřehu a soukromí učitel houslí. Po čtyřleté docházce na zábřežskou obecní školu poznal Kálikův otec, že ta již nemá talentovanému chlapci co nabídnout, a proto byl ve školním roce 1900/1901 jeho syn přijat do primy gymnázia.³⁶

Na gymnáziu se začalo o talent mladého chlapce pečovat soustavněji a to především díky pravidelným hodinám nepovinného zpěvu, které vedl profesor František Waic, významná postava zábřežské hudební kultury. Dalším projevem Kálikova zájmu o hudební vzdělávání je fakt, že si jako septimán při takzvaných řečnických cvičeních zvolil téma Bedřich Smetana a jeho postoj k české hudbě. Smetana byl Kálikovi po celý život velkým vzorem a ten jeho dílo velice propagoval. Je pravděpodobné, že se jako člen sboru účastnil hudebních akademií již po svém příchodu na gymnázium, ovšem teprve ve školním roce 1906/1907 můžeme pozorovat jeho aktivní zapojení co by instrumentalisty. 21. dubna

³⁶ Srov. KAPUSTA Jan: *Zábřežská léta Václava Kálíka*. Šumperk, 1972.

1907 společně se Stanislavem Adamem³⁷ zahráli Ševčíkovu Fantazii na národní písň (op. 10) pro sólové housle, přičemž Kálik doprovázel na klavír.

Těžkou ránou mu byla smrt jeho otce. Ten zemřel na následky mrtvice 8. února 1908. Po osiření se za pomoci rodinných přátel připravoval především na úspěšné složení maturitních zkoušek. V této době se také sestěhoval společně se svým spolužákem Bohuslavem Indrou do bytu v šumperské ulici č. 29, kde nad oběma chlapci vykonávala dozor Josefina Zavřelová.

Ve svém posledním zábřežském roce se již Václav Kálik věnoval naplno svojí skladatelské činnosti. Sám se o tom vyjadřuje ve svých záznamech takto: „... byl jsem úžasně pilný po stránce vlastní tvůrčí práce, komponoval jsem stále, i ve škole, matematice, němčině, ale i v předmětě, z něhož šla hrůza: při řečtině. Veškerou práci svou jsem však přísně tajil, věděl o ní jediný přítel můj v tehdejší době...“³⁸ Po úspěšném absolvování zábřežského gymnázia, maturoval 30. června 1909, se Kálik definitivně rozhodl věnovat se naplno hudbě. V tomto směru mu velice pomohl Ferdinand Vach (zakladatel Pěveckého sdružení moravských učitelů), který si Kálikovi skladby osobně vyžádal a poslal je Vítězslavu Novákovi. Po prostudování materiálu přišla do pozitivní zpráva, když Novák doporučil aby se autor nadále věnoval jenom hudbě.

V tomto okamžiku se Václav Kálik s moravským městem rozloučil a odešel studovat do Prahy. Kompozici jej vyučoval sám Vítězslav Novák, klavíru profesor Mikeš, houslím nejprve Otakar Kozel a posléze profesor Bastař. Do Zábřehu se již natrvalo nikdy nevrátil, ovšem tento kraj ještě několikrát znovu navštívil. Po maturitě se stal členem akademického feriálního klubu a jako takový se zúčastnil i jeho vystoupení. První koncert klubu se konal 23. dubna v roce 1911 a Kálik zde doprovázel místní sbor na klavír. Na programu

³⁷ Stanislav Adam (1889 – 1974) byl český houslista, kantor a skladatel. Mezi lety 1901 - 1909 studoval na gymnáziu v Zábřehu. Jako učitel působil v Lošticích, Bludově a Litovli. Srov. ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŇ, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963. S. 17 – 18.

³⁸ KAPUSTA Jan: *Zábřežská léta Václava Kálíka*. Šumperk, 1972. S. 19.

byly sklady V. Nováka, J. B. Foerster a J. Suka, ale také tři skladby samotného Kálíka. Byly to klavírní skladby *Mezi dětmi* a *Jarní suite* a vokální *Písně jara*, tato díla se bohužel nedochovala. S přibývajícím věkem se ovšem jeho cesty se Zábřehem nadobro rozešly. Václav Kálík zemřel v Praze 18. listopadu v roce 1951 na následky vleklé srdeční choroby. Z úcty k jeho památce se ve městě každoročně koná festival sborové hudby – Kálíkův zábřežský podzim.

2.4 Karel Boleslav Jirák

Český hudební skladatel Karel Boleslav Jirák se narodil 28. ledna 1891 v rodině pražského advokáta Dr. Jana Jiráka a jeho manželky Růženy Jirákové rozené Krejčíkové. Celá rodina byla hudbě velmi nakloněna. Hudební talent matky byl do takové míry znám, že i skladatel J.B. Foerster jí doporučoval, aby nastoupila hudební dráhu. Během manželství podporoval rozvíjení manželčina talentu i sám Dr. Jirák. Mohla tak studovat zpěv u O. Paršové- Zikešové a začala se učit hře na klavír. Je pochopitelné že i svého syna, již od prvních krůčků vedla k pěstování hudebního talentu. Karel tak už jako šestiletý doprovázel svoji matku na hudební představení do Národního divadla (mimo jiné zde viděl operu A. Dvořáka – *Šelma Sedlák*).³⁹

V roce 1896 náhle zemřel Dr. Jirák a matku se synem náhle postihla existenční krize, v té době mladý Karel často pobýval u svého dědečka v Mladé Boleslavi. V roce 1901 pražská léta rodiny Jirákovy skončila, poté co se matka znovu provdala za lékaře Ludvíka Fresla a společně se odstěhovali do Zábřehu. Fresl byl také dobrým hudebníkem, v mládí zpíval ve sboru pod vedením J.N. Maýra⁴⁰ a byl také velmi zručným houslistou (jeho učitelem byl Karel Ondříček).⁴¹

³⁹ Srov. OČADLÍK, Mirko. *Profily českých hudebníků: K. B. Jirák*. Sv. 1. Praha: Hudební matice umělecké besedy, 1941. 77 s.

⁴⁰ Jan Nepomuk Maýr (1818 – 1888) byl český zpěvák, pedagog a kapelník. Působil v Praze, Lublani, Pešti a ve Vídni. Po návratu do Prahy (1846) kapelník v Stavovském divadle, majitel pěvecké školy (od 1854). Mezi lety 1862 – 1881 s přestávkami působil v Národním divadle v Praze. Srov.

Mladý K.B. Jiráček se v Zábřehu setkal s velice podnětným prostředím. Jeho rodiče se téměř ihned po svém příchodu zapojili do hudebního dění ve spolku Občanská beseda a již od začátku vedli svého syna k účinkování při pěvecko – hudebních akademiích. Ten se brzy vypracoval ve schopného klavíristu a při zkouškách Dvořákova *Stabat mater* pravidelně doprovázel sbory.

V klavírní hře se Jiráček zprvu vzdělával u svých rodičů, základní literaturou mu byla tehdy Prokschova klavírní škola, a posléze u slečny Rosové, neteře Františka Pivody.⁴² U ní se setkal se skladbami F. Liszta nebo Z. Fibicha.

V Zábřehu se také pokusil o své první kompozice. V roce 1906 vznikla píseň *Dohořelo, dohořelo* na text J.S. Machara a další ranné skladby, které však zůstaly nedokončeny.⁴³ Jiráček v té době toužil také po napsání opery s názvem *Královna víl*, ovšem zůstalo pouze u nápadu a k plánovanému dílu nevznikla ani nota.⁴⁴ Jinak tomu bylo u opery *Chiomara* z roku 1906. Jiráček se při psaní textu inspiroval Zeyerovými *Obnovenými obrazy*. Tuto hudebně - dramatickou prvotinu tvoří předehra (71 taktů zapsáno v partituře) a dva výstupy (pouze klavírní výtah). V roce 1907 vznikly dvě písně s doprovodem klavíru *V zimě* a *Opuštěná* na texty J. Vrchlického.

Jiráčekův pobyt v Zábřehu končí v zimě roku 1907, kdy se celá rodina přestěhovala zpět do Prahy.

ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŇ, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha 1965. S. 75.

⁴¹ Karel Ondříček (1863 – 1943) byl český houslista. Pocházel ze známé muzikantské rodiny (bratr František Ondříček). Ve hře na housle byl žákem Bennewitovým. Působil jako koncertní mistr v Národním divadle v Praze (1887 – 1893). Jeho žákem byl Jan Kubelík. V roce 1893 odjel do U.S.A. kde žil až do své smrti. . Srov. ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŇ, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha 1965. S. 224.

⁴² Srov. Kapitola Kašpar Pivoda.

⁴³ Na konci roku 1906 se Jiráček pokusil o zkomponování symfonické básně *Stesk* (nedokončeno) a píseň *Láska* (nedokončeno) na text svého gymnaziálního spolužáka Vladi Vilova.

⁴⁴ Srov. KAPUSTA, Jan. Zemřel K.B. Jiráček. *Severní Morava, vlastivědný sborník*. 1972, Sv. 23, s. 73 – 75.

3. Kašpar Pivoda

Kašpar Pivoda český pedagog, básník a hudebník (představitel takzvané české hudby kantorské⁴⁵) se narodil 5. ledna 1817 v Žeravicích na Hodonínsku a zemřel 19. února 1891 v Koryčanech. Pocházel z muzikantsky významné rodiny Pivodů. Jeho mladší bratr František Pivoda (1824 – 1898), v Zábřehu působil mezi lety 1842 a 1844 jako učitelský pomocník, byl později dobře známý především díky své pedagogické činnosti. V Praze učil operní zpěv zprvu ve šlechtických rodinách a v roce 1869 založil Pivodovu pěveckou školu⁴⁶.

Kašpar Pivoda se stal správcem a učitelem zábřežské školy⁴⁷ v roce 1842. V době jeho příchodu měla škola 507 žáků a díky předchozí špatné správě byla ve velmi zanedbaném stavu. Pod Pivodovým vedením se ústav zvedl na takovou úroveň, že byl v roce 1857 vyznamenán jako takzvaná Musterschule. Škola byla v této době utrakvistická a vyučovala jak české tak německé žáky. Jelikož byl Pivoda velkým českým vlastencem a při vyučování dával přednost především českému jazyku, byl často terčem nespokojenosti německého obyvatelstva.⁴⁸

K jeho hudebním povinnostem v Zábřehu patřilo mimo vyučování zpěvu ve škole také soukromé vyučování několika desítek žáků, z nichž se posléze stali významní zábřežští hudebníci. V oblasti

⁴⁵ Tradice formující se již od středověku. Kantor - učitel na místní škole měl povinnost kromě jazyku a počtů vyučovat i hudbě a zpěvu pro potřeby kostela. Často zastával také post varhaníka a správce kostelního kůru. Srov. MACEK, Petr. *Slovník české hudební kultury*. Praha: editio Supraphon 1997. s. 424.

⁴⁶ Významná umělecko-výchovná instituce zahájila vyučování 15. 10. 1869. Jejím zakladatelem a prvním ředitelem byl František Pivoda. Škola sídlila v Praze ve Vodičkově ulici v paláci barona Nádherného, později ve Štěpánské ulici. Ve své době to byla největší pražská soukromá pěvecká škola. Opernímu zpěvu zde vyučovali např. K. Knittl, K. Kovařovic, A. Piskáček. Po smrti Františka Pivody se ujímá vedení školy ujímá jeho neteř Marie Pivodová. Srov. ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŮ, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha 1965. S. 314.

⁴⁷ Zábřežská farní škola (existují o ní zprávy již ze 17. století) byla v roce 1787 rozšířena na dvojtřídní. V této době ji navštěvovalo 262 žáků. V roce 1842 již dosahal počet žáků čísla 507 a v roce 1857 byla škola povýšena z tzv. triviální na hlavní. S tím je spojeno i její rozšíření z dvojtřídní na čtyři třídy. V 19. století na škole postupně působili Johan Hampel (1792 - 1829) Franz Rotter, jako druhý učitel (1804 - 1857), Karel Philip (1829 – 1842), Kašpar Pivoda (1842 – 1868), Vincenc Hrdina (1861 - ?).

⁴⁸ Srov. Severní Morava, vlastivědný sborník. 2003, sv. 85. S. 41 – 49.

chrámové hudby byl po dlouhá léta regenschorim farního kostela Sv. Bartoloměje a uznávaným varhaníkem. O hudebních kvalitách Kašpara Pivody svědčí především to, že se o jeho služby zajímala i vídeňská dvorní opera.⁴⁹

Se svým bratrem Františkem vydali na vlastní náklad školní zpěvník. Ten vyšel dvoudílně v roce 1884 a roce 1886 pod názvem *Zpěvník školský obsahující písně z osmidílné čítanky od Jana Šťastného, Jana Lepaře a Josefa Sokola pro obecné i měšťanské školy*. První díl zpěvníku obsahoval sto didaktických říkanek autorů Šťastného, Lepaře a Sokola a druhý díl sto nenáročných básní od spisovatelů F.L. Čelakovského, K.J. Erbena, V. Háalka a J.V. Sládka. Kašpar Pivoda jednotlivé říkanky obstaral jednoduchými nápěvy, klavírní doprovod složil jeho bratr. V předmluvě zpěvníku se Pivoda vyslovil v tom smyslu, že nenáročnost jeho nápěvů byla záměrná, z důvodu snazší přístupnosti pro mládež. Zpěvníky se stal záhy oblíbenou a hojně používanou pomůckou, především u Moravských učitelů.⁵⁰

Mezi žáky, které Pivoda v Zábřehu vychoval byla také jeho dcera Marie, pozdější pěvkyně Národního divadla. Narodila se 29. prosince 1862 v Zábřehu. První hudební vzdělání dostala od svého otce, ovšem o její profesionální přípravu se postaral až její strýc František. Po několika zahraničních angažmá⁵¹ byla v roce 1894 přijata do Národního divadla v Praze. Jako vynikající koloraturní sopranistka často udivovala jak obecnost tak i kritiku svojí technikou. Kariéry v Národním divadle se musela vzdát poté co onemocněla a jelikož v téže době zemřel její strýc František, převzala po něm v roce 1898 místo ředitelky Pivodovy hudební školy. Tu vedla až do své smrti v roce 1940.

Rod Pivodů setrval v Zábřehu až do roku 1868, kdy Kašpar ze zdravotních důvodů rezignoval na svoje učitelské místo a odešel do

⁴⁹ Srov. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. S 237.

⁵⁰ Srov. PIVODA, Kašpar. PIVODA, František. *Zpěvník školský obsahující písně z osmidílné čítanky pro obecné i měšťanské školy od Šťastného, Lepaře a Sokola*. Praha, 1884.

⁵¹ 1891 v Poznani, 1893 v Saské Kamenici.

Kyjova. Za dobu svého působení se Pivoda nikdy nevyhýbal žádné příležitosti jak pozvednout sebevědomí českého obyvatelstva a lze ho tak řadit k prvním národním buditelům ve městě.

4. Spolková činnost

Spolkový život v Zábřehu se začal rozvíjet ve druhé polovině 19. století. Tato doba znamenala pro město klidné období a do veřejného dění se zapojila jak německá tak česká část obyvatelstva. Jistá řevnivost mezi oběma skupinami sice byla, ale zábřežské obyvatelstvo nikdy nepatřilo k těm konfliktním.

K prvním organizacím, které vznikly patřily: tovaryšský spolek (1850), čtenářský spolek (1855) a německý pěvecký spolek (Gesangverein Sängerbund). O něco později vznikají i spolky české: pěvecký spolek Občanská beseda (1882), Matice školská (1883) nebo Spolek paní a dívek „Zora“ (1898).

4.1 Občanská beseda

Spolek Občanská beseda vznikl v roce 1882 jako první český spolek v Zábřehu a jeho stanovy byly schváleny brněnským místodržitelstvím 28.9. 1882 pod č. j. 21 610. Po řadu let se spolek staral o národně uvědomovací činnost zcela sám. První písemný záznam o činnosti Občanské besedy máme z protokolární knihy spolku⁵², která byla pořízena na první valné hromadě 16. listopadu v roce 1882. Vznik spolku podnítil Dr. František Indra (1839 – 1924), otec pozdějšího sběratele lidových písní Bohuslava Indry (1891 – 1961)⁵³. Spolu s přáteli Hynkem Novickým, Františkem Kleofášem Svobodou a zábřežským farářem Janem Stužkou dopisem informovali úřady o založení Čtenářského a zábavního spolku z Zábřehu. Z tohoto dopisu se dozvídáme o záměrech a odhodlání nově vznikajícího sdružení, které nikterak neprojevovalo nepřátelství vůči podobným

⁵² Protokolární kniha nelze dohledat.

⁵³ INDRA, Bohuslav. *Severomoravské písně lidové*. Zábřeh 1919.

spolkům německým, ale naopak hlásá k nim respekt a dožaduje se projevu respektu ke svým snahám.⁵⁴

Spolek sídlil v besedních místnostech Titzlova hotelu na dnešním Masarykově náměstí. Při svém založení měl 70 členů, z toho 56 řádných a 14 členů bylo pouze přispěvateli. První valné hromadě předsedal děkan a farář ze Zvole Josef Polach. Prvním předsedou byl zvolen Dr. František Indra ze Zábřehu, ten byl předsedou spolu od roku 1882 až do roku 1913, místopředsedou Dr. Josef Polach, jednatelem Dr. František Novotný, který vykonával také funkci kaplana v Zábřehu a pokladníkem Ignác Novický. Při této slavné události bylo mimo jiné nacvičeno a provedeno několik sborových písní, mezi kterými se uvádí „Píseň Zábřežanů“ a hymna „Kde domov můj“.

Prvním významným počinem besedy bylo zřízení knihovny. Ta dostala od Ústřední Matice Školské 130 knih a odebírala na tehdejší dobu poměrně vysoký počet časopisů (Pokrok, Moravská orlice, Opavský týdeník, Paleček, Světozor, Posel z Budče, Hospodářské a průmyslové listy).

Datum pořádání první besední slavnosti připadlo na 21. ledna roku 1883. Jako místo konání byla zvolena budova nádraží v Zábřehu. Podle dokladů to byla vůbec první ryze česká zábava a podle účastníků byla velmi zdařilá. Z programu se dovídáme, že od sedmé hodiny večerní se v první části večera představí oddělení sborů, deklamace a klavírní čísla, druhou část pak obstará taneční zábava, pro ni byla do města pozváno oddělení c. k. vojenské kapely z Olomouce.⁵⁵ Obecenstvo prý čítalo daleko přes 300 osob a tvořili jej jako rolníci a živnostníci, tak i kněží, c. k. úředníci a učitelé. Celkový výnos této první a velmi úspěšné akce pořádané Občanskou besedou byl 83 zlatých.

Druhá besední slavnost konaná v roce 1884 byla pojata ve stejném duchu jako ta první, opět s vojenskou hudbou a opět byla

⁵⁴ Srov. REICHEL, František. Občanská beseda. In *Almanach českého lidu na severní Moravě*. Zábřeh, 1914. s. 48 – 51.

⁵⁵ Vojenská kapela pěšího pluku č. 54, pod vedením kapelníka Josefa Hickla. Srov. VIČAROVÁ, Eva. *Rakouská vojenská hudba 19. století a Olomouc*. Olomouc, 2002. 179 s.

přijata s nadšením: „pravý to rej téměř o závod v obou přeplněných sálech“.⁵⁶

V roce 1886 bylo předsednictvem rozhodnuto, že se spolek bude více věnovat hudební činnosti, což vedlo k založení pěveckého a hudebního odboru besedy. S tímto rozhodnutím byl také spojen nákup harmonia. 4. března 1886. V den oslavy šedesátých narozenin místopředsedy spolku pana Dr. Josefa Polacha se konalo první vystoupení nového sboru. Dirigentem hudebního souboru se stal pan Polášek a sbormistrem byl Florián Černý. Sbor tvořený 22 zpěváky zkoušel nejméně jednou týdně.

První veřejná produkce se konala následujícího roku u příležitosti svatby Karla Kordase a v roce 1889 uspořádala Občanská beseda koncert, který přitáhl nejenom zábřežské, ale i návštěvníky z celého okolí. Při slavnostním odhalení pamětní desky zesnulého profesora J. Havelky z Loštic zazpíval sbor besedy několik písní pod vedením soudního adjunkta Materny, který jakožto nový sbormistr vystřídal Floriána Černého.

V roce 1893 se spolek občanské besedy zúčastnil národní slavnosti, která se konal v Chromči.

Rok 1894 se nesl ve znamení čilého spolkového ruchu, který souvisel se snahami o založení českého gymnázia v Zábřehu. Na velkolepé národní slavnosti konané právě za tímto účelem se vybralo 197 zlatých a 62 krejcarů, které pomohly ke vzniku této důležité zábřežské instituce.

Významnou osobností pěveckého odboru besedy se stal i gymnaziální profesor František Waic, ten se po svém příchodu do Zábřehu v roce 1901 ujal vedení sboru Občanské besedy a odtud lze také pochopit její časté spoluúčinkování na pěvecko – hudebních akademiích. Mimo ně se spolek věnoval také pořádání svých vlastních koncertů.

24. listopadu roku 1901 se konal takzvaný Dvořákův koncert u příležitosti šedesátých narozenin skladatele. Sbor se rozhodl pořádat

⁵⁶ REICHEL, František. Občanská beseda. In *Almanach českého lidu na severní Moravě*. Zábřeh, 1914.

tuto událost v gymnaziální aule a program tvořili pouze skladby Antonína Dvořáka.

Program tohoto koncertu byl následující:

1. Eja Mater pro smíšený sbor s průvodem klavíru z oratoria Stabat mater
2. Slovanský tanec č. 4 pro klavír na (paní Dezortová)
3. Cikanské melodie č. 4 a 6 pro sólový hlas s průvodem klavíru (paní Freslová).
4. Maličkosti č. 2 a 5 pro klavír, dvoje housle a violoncello (Dezortová, Fresl, Waic, Čejna)
6. Moravské dvojzpěvy č. 2 a 11 pro dva ženské hlasy s průvodem klavíru (Občanská beseda).
7. Valčíky č. 1 a 4 pro smyčcové kvarteto (Fresl, Waic, Polášek, Čejna)

Celou akci uvedl profesor František Čáň (na gymnáziu vyučoval latinu, češtinu a němčinu) přednáškou o skladatelově životě, díle a významu. Výnos tohoto koncertu byl 76 korun 68 haléřů a celý byl odevzdán gymnaziálnímu fondu.⁵⁷

Z období přelomu století máme pouze kusé informace o interním fungování spolu, jelikož kronika ani protokolární kniha spolku se nezachovala. Jediným pramenným zdrojem tak zůstávají periodika vycházející v této době, a to především Moravský sever.⁵⁸ Odtud se dovídáme, že situace v mužském sboru v roce 1902 byla kritická z důvodu nedostatku členů. Sbor v té době čítal pouze 6 zpěváků a rozrostl se až po výzvě v novinách. Novými členy se stali pan Březík, Grňa, Švéda, Tomášek, Kadlec, Křižanovský, Navrátil, Prokeš,

Dne 8. března roku 1903 byl uspořádán koncert na oslavu dvacátého výročí vzniku spolku.⁵⁹ Pod vedením Františka Waice byly v gymnaziální aule provedeny následující skladby:

⁵⁷ O tomto koncertě informuje Moravský sever z 6. prosince 1901.

⁵⁸ Moravský sever – Periodikum vycházející v Zábřehu na Moravě mezi lety 1900 – 1948.

⁵⁹ Srov. Moravský sever ze dne 6. března 1903

1. B. Smetana: Věno pro mužský sbor (provedly studenti gymnázia)
2. J. Malát: Venkovské obrázky pro klavír, 2 housle a violoncello (Dezortová, Fresl, Waic, Čejna).
3. a) K. Bendl: Cikánské melodie č.1
b) J.B. Foerster: Na jezeru, slovenská píseň
c) V.J. Novotný: Libické písně č. 4 pro baryton s průvodem klavíru
4. F. Liszt: Uherská rapsodie č. 2 pro klavír (Dezortová).
5. K. Hampejs: Modlitba za vlast pro smíšený sbor
6. A. Dvořák: 1. věta ze smyčcového kvartetu F dur op. 96 (Fresl, Waic, Polášek, Čejna).
8. B. Smetana: 1. jednání z opery Dalibor za doprovodu klavíru (Milada: paní Freslová, Jitka: paní Brázdová, Dalibor: Dr. Fresl, král Valdislav: Dr. Fischer).

Pěvecký sbor besedy zaniká rokem odchodu profesora Waice do Olomouce v roce 1905. O rozpuštění informuje článek z Moravského severu z 27. října 1905, ze kterého se dovídáme, že sbor ukončuje svou činnost z důvodu „nezřízené protiagitace“ a vzdává srdečné poděkování všem členům jež pro spolek obětavě a pilně pracovali.

4.2 Spolek paní a dívek Zora

Spolek paní a dívek Zora vznikl v roce 1898. Nedisponoval sice žádným hudebním souborem, ale jeho význam tkví především v pořádání nejrůznějších koncertů (v zimních měsících to byly především plesy), na které zval hudebníky ze zábřežska. Spolupracoval především s Občanskou besedou a dubickou kapelou. Hlavní náplní spolu Zora byla podpora nemajetných studentů, a to především formou přispívání do gymnaziálního fondu. První předsedkyní byla zvolena paní Anna Schmidtová, místopředsedkyní paní F. Kordasová, pokladní paní A. Hýblová. Do jeho zábavního

výboru byly zvoleny Paní Smrčková⁶⁰, slečna M. Diblíková, A. Dolecká, J. Písařiková a Polášková. V roce 1900 měl spolek již 60 členů řádných a jednu členku čestnou.

Z novinových článků uveřejněných v Moravském severu se dovídáme, že v roce 1900 poskytl nemajetným studentům gymnázia dary (šatstvo, obuv, obědy) v hodnotě 286 korun 80 haléřů. V témže roce pořízeno spolkové piano, které bylo splaceno 180 korunami.⁶¹

Dne 16. června roku 1901 uspořádal spolek veřejný koncert na podporu českého gymnázia. Akce se konala v gymnaziální aule a čistý výtěžek z ní činil 154 korun. Na organizaci koncertu se podílel také Sokol a spolek Občanská beseda.

Program koncertu byl následující:

1. J. Malát: Národní písně pro smíšený sbor - a) Koulelo se koulelo, b) Před naše okny, c) Leť můj poslíčku. Provedl sbor Občanské besedy.
2. Jindřich z Kánnů: Velká fantázie na motivy Smetanových symfonických básní Má vlast pro klavír (hrála L. Dezortová)
3. a) Emil Chvála: Jarní píseň.
b) Ivan Zajc: Domovini i ljubavi.
Písně s doprovodem klavíru (hrála R. Freslová)
4. a) Josef Nešvera: op 48, Ekloga II
b) H. Wieniawski: op. 17, Legenda, s průvodem piana (hrál Dr. Fresl)
5. B. Smetana: Dueto Jeníka a Mařenky z opery Prodaná nevěsta (Fresl, Freslová).
6. Sydney-Smith: Velká fantázie na ruskou národní hymnu pro klavír (paní Dezortová).
7. Josef Nešvera: Si iniquitates, pro sopránové solo a sbor z De profundis (paní R. Freslová a sbor Občanské besedy).

⁶⁰ Teruše Smrčková (manželka gymnaziálního profesora) mezi lety 1898 a 1900 uspořádala, za účasti zářežských pěvců a hudebníků, pět hudebních večerů a jeden večer operní na němž zazněla opera Viléma Blodka V studni. Srov. ŽVÁČEK, Miroslav.: *Hudební život na gymnaziu v zářeže v letech 1896 – 1948*. Šumperk. S. 5.

⁶¹ Srov. Moravský sever 18. ledna 1901

9. M. Kassmayer: Národní písně. a) Když jsem plela len, b) Pod dubem za dubem, pro smyčcový kvartet (Dr. Fresl, F. Lehar, A. Polášek, Fr. Waic).
10. B. Smetana: Píseň česká pro smíšený mužský a ženský sbor s průvodem klavíru (Občanský beseda).

Koncertu se účastnil sám Josef Nešvera⁶², který se ujal role pianisty v několika skladbách. Pozitivní kritiky se dočkaly výkony paní Dezortové, Freslové a zvláště kladně pak byly hodnoceny smíšené sbory v provedení Občanské besedy se sbormistrem Františkem Waicem.⁶³

4.3 Gesangverein Sängerbund

Spolek Gesangverein Sängerbund (německý pěvecký spolek) vznikl v roce 1865 a jeho stanovy byly schváleny v roce 1867 pod č. j. 16 038.⁶⁴ S celým spolkovým životem německé části obyvatelstva byla úzce spjata rodina Brassů. Hlavou rodiny byl významný podnikatel Wilhelm Brass (1819 – 1897)⁶⁵. Jeho synové Hermann, Richard a Otto byli stejně jako jejich otec nadmíru aktivní a to nejen v podnikání, ale i ve veřejném životě. Hermann Brass byl spoluzakladatelem německého školského spolku (Deutscher Schulverein, 1881) a Richard stál u zrodu spolku pěveckého.⁶⁶

⁶² Josef Nešvera (1842 – 1914) byl český hudební skladatel a dirigent. . Soukromě studoval u ředitele pražské varhanické školy Josefa Krejčího a u J. Foerstra. Postupně působil v Hořovicích, Berouně, Hradci Králové a v Olomouci (od roku 1884 až 1914) jako ředitel dómského kůru. V Olomouci spolupracoval s Antonínem Petzoldem. Těžiště jeho skladatelské činnosti leží především v chrámové hudbě. Srov. ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŮN, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha: Státní hudební vydavatelství. S. 172.

⁶³ Srov. Moravský sever ze dne 21. června 1901

⁶⁴ Srov. Petr Hlaváček. *Hudba v moravských spolcích do roku 1918* [online]. [citováno dne 14. 2. 2010]. Dostupné z: <http://spolky.profitux.cz/>

⁶⁵ Wilhelm Brass pocházel z rodiny německého barvíře. Do Zábřeha přišel v roce 1856 a založil zde textilní továrnu „Wilhelm Brass und Söhne“, která se ve své době proslavila po celém Rakousku - Uhersku. Jako velmi zámožná osobnost měl Wilhelm Brass vysoký vliv na chod města (zastával post starosty mezi lety 1874 – 1891).

⁶⁶ Srov. SCHULZ, Jindřich. Po roce 1848. In *Zábřeh - 750 let*. Zábřeh: Město Zábřeh, 2004. 34 – 63 s.

Průmyslník Richard Brass byl mezi lety 1886 až 1908 předsedou spolku a právě z doby přelomu století máme nejvíce informací o jeho činnosti a repertoáru. Německý pěvecký spolek oproti spolku Občanská beseda mnohem více spolupracoval s jinými soubory z okolí. Byly to například pěvecké spolky z Mohelnice⁶⁷, Litovle⁶⁸ nebo Šternberka.⁶⁹

Ke členům spolku v období kolem roku 1900 patřily Liberatus Frimmel (zástupce), Hans Bolaschek (zapisovatel), Anton Czermak (pokladník), Anton Toldt (sbormistr), Karl Lefler (sbormistr), Herman Schefter, Carl Stalzer, Hans Kreiziger, Konrad Lessler, Adolf Felzmann, Carl Felzman, Felix Zezula.⁷⁰

Jedním z mála přímých pramenů pro zjišťování intenzity koncertů spolku jsou novinové články z deníku *Deutsche Wacht*⁷¹. Odtud se také dovídáme, že nejčastějším místem konání spolkových akcí byl zábřežský hotel Eiche pana Matzkeho. Jeden z těchto koncertů se konal 27. září v roce 1902 a program byl následovní:

1. J. Offenbach: Úvod k operetě č.66 (Litovelská ženský orchestr)
2. Johannes Bache: Frau Sage - pro ženský sbor a sólo (Sophie Kolovrat, Ida Fleischmann, Olga Kormann, klavír: pan Breindl)
3. J. Offenbach: Orfeus v podsvětí. Littauer Damenorchester
4. Weinzierl: Frühlingszauber, pro smíšený sbor s doprovodem klavíru.
5. Kämpf: Lieder Potpourri (Litovelský dámský orchestr).
6. Hauptmann: Der Fischer, Balada pro alt, housle a klavír (Fleischmanová, Friml, Kolovratová).
7. Angerer: Mein lied, pro ženský sbor s doprovodem klavíru

⁶⁷ V Mohelnici působily v druhé polovině 19. století dva pěvecké spolky. V roce 1861 vznikl Mužský pěvecký spolek (Männergesangverein) a přibližně ve stejné době vznikl i Ženský pěvecký spolek. Velmi často oba vystupovaly společně, ovšem formálně byly sloučeny až v roce 1896. Srov. Petr Hlaváček. Hudba v moravských spolecích do roku 1918 [online]. [citováno dne 4.3. 2010]. Dostupné z: <http://spolky.profitux.cz/>

⁶⁸ V Litovli vznikl v roce 1852 spolek Männergesangverien, který měl zprvu pouze mužský sbor, ale posléze se rozrostl i na sbor ženský a měl i mužský a ženský orchestr. Srov. Petr Hlaváček. Hudba v moravských spolecích do roku 1918 [online]. [citováno dne 4.3. 2010]. Dostupné z: <http://spolky.profitux.cz/>

⁶⁹ Srov. Různé články v *Deutsche Wacht*.

⁷⁰ Srov. *Deutsche Wacht*, ročník 1901 – 1904.

⁷¹ *Deutsche Wacht für die Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg* - Periodikum vycházející mezi lety 1901 -1938 v Zábřehu na Moravě.

(Breindl).

8. Eilenberg: a) Ein Tag in Tirol, b) In der Waldschmiede. (Litovelský ženský orchestr).⁷²

Stejně jako české tak i německé spolky pořádaly nejen koncerty svých hudebníků, ale zvaly si i jiná hudební tělesa většinou z okolí.⁷³ Spolek také běžně účinkoval na slavnostech mimo Zábřeh. Jednou z takovýchto událostí byl koncert uspořádaný ve Svitavách v roce 1884 při pětadvacetiletém výročí tamějšího Männergesangverein.

Spolek Gesangverein Sängerbund existoval v Zábřehu ještě v roce 1942. Svojí činností se staral o hudební vyžití německé části obyvatelstva.

⁷² Deutsche Wacht, č. 39. 26. října 1902. s 3.

⁷³ Na plesech spolků pravidelně účinkovali např. Vojenská kapela pěšího pluku č. 93 nebo č. 18. Srov. Deutsche Wacht, č. 9. 28. února 1902.

5. Instrumentální soubory

5.1 dubická kapela

Mezi významné hudební soubory z okolí Zábřeha patří i dubická kapela. Dubicko, čítající v době od poloviny devatenáctého století do roku 1910 jen něco málo přes 700 obyvatel, je vesnice ležící pět kilometrů severovýchodně od Zábřehu. V minulosti sehrálo díky své kapele významnou úlohu v kulturním životě zábřežska. Datum vzniku kapely spadá mezi padesátá a šedesátá léta devatenáctého století, kdy kapela sloužila především k doprovodu kostelního kůru v Dubicku.⁷⁴

O historii kapely se dozvídáme pouze zprostředkovaně ze vzpomínek Antonína Vašíčka z roku 1934.⁷⁵

Kapela měla zpočátku kolem dvaceti členů, později se ovšem rozrůstá a v roce 1896, při slavnostním otevření české školy v Janoušově⁷⁶, již máme doložen počet čtyřiceti až padesáti členů. K nejstarším členům patřili hudebníci Karel, Vincenc a Jan Hamalové, Jan Viktorin starší, Jan Viktorin mladší, Jan Jílek, Vincenc Vrtek starší z Dubicka a jeho synové Vincenc, Karel, Josef a Severín, Petr Šrot ze Zvole, Adolf Soukup ze Hrabové, učitelé Pavel Kordas a Alexander Kordas byli dobrými varhaníky a učili také hře na různé hudební nástroje. Významné bylo také působení Isidora Žváčka z Bohuslavic, který své hudební vzdělání získal na vojně. Během své čtyřicetileté služby dosáhl hodnosti šikovatele a díky svým hudebním schopnostem byl jmenován armádním trubačem. V dubické kapele platil za výborného hráče na křídlovku a také učitele. Mezi jeho žáky se jako nejzdatnější projevil František Žváček z Bohuslavic. Vincenc Pech (nar. 1835), knížecí hajný, který v kapele zastával post

⁷⁴ Srov. MEDEK, Václav. *Dějiny Dubicka, dubického panství a sousedních vsí do r.1918*. Dubicko 2001.

⁷⁵ Srov. ŽVÁČEK, Miroslav. Sto let dubické kapely. In *Severní morava, vlastivědný sborník*. Sv. 23. 1972. S. 50-52.

⁷⁶ Janoušov: malá osada na českomoravských hranicích vzdálená asi 10 kilometrů východně od Lanškrouna

houslisty a klarinetisty vchoval pro kapelu další generaci hudebníků, především Josefa Braného a Vincence Vrtka (nar.1854).

První známé veřejné vystoupení dubické kapely se konalo 27. srpna roku 1871. Soubor tehdy vystoupil na místě zvaném Na trávníkách v Dubicku v rámci velkých národních manifestací. V roce 1877 se vedení kapely ujal Vincenc Vrtek a po dílčích úspěších⁷⁷ si dubičtí získali tolik respektu, že byli velmi často zváni ke slavnostem zábřežských spolků. Jednou z takových událostí bylo také kladení základního kamene zábřežského gymnázia v roce 1898 a později otevření gymnázia v roce 1901. Kapela samotná nejenom, že při oslavách účinkovala, ale přispěla také na výstavbu budovy 100 zlatými. Další vystoupení, tentokrát v již dokončené gymnaziální aule, se konalo 19. dubna roku 1903, kdy dubičtí zahráli Beethovenova Coriolana, Smetanovu předehru k Libuši, Glinkovo Finale, skladby Antonína Dvořáka aj.

Na přelomu století do kapely přišli dva významní hudebníci. Prvním byl nový dubický učitel Jan Kotraš, ten coby dirigent dosáhl na největší úspěchy, jak dechové tak i smyčcové hudby dubické kapely. Mimo svou dirigentskou činnost byl také výborným varhaníkem a znalcem duchovní hudby. Druhou význačnou osobností byl Alois Polášek. Polášek se stal druhým dirigentem, když se dubičtí stali kapelou zábřežského sokola a pod jeho vedením koncertovali na 4. sokolském sletu v Praze v roce 1901.

V tomto období se také dovídáme bližší informace o repertoáru orchestru. Dne 19. dubna 1903 se v aule konal koncert ve prospěch zábřežského gymnázia, kde kapela pod vedením J. Kotraše zahrála skladby Ludwiga van Beethovena (8. symfonie, 1. a 4. věta, předehra Coriolan), Bedřicha Smetany (předehra k opeře Libuše, Baletní hudba z opery Dvě vdovy) a M.J. Glinky (finále z opery Život za cara).⁷⁸

Za více než čtyřicet let své existence navštívila kapela na 120 míst, velmi často koncertovala v Olomouci, Přerově, Uherském

⁷⁷ Za zmínku stojí například první místo v soutěži kapel pořádané u příležitosti svěcení praporu vzdělávacího spolku Tábor v Dubicku dne 7.8.1887. Srov. ŽVÁČEK, Miroslav. Sto let dubické kapely. In *Severní morava, vlastivědný sborník*. Sv. 23. 1972. S 50 – 54.

⁷⁸ Srov. Moravský sever ze dne 10. dubna 1903.

Hradišti, Brně a České Třebové. Pod Vrtkovým vedením se v souboru vystřídalo 80 hudebníků, z toho 41 z Dubicka, 12 z Bohuslavic, 8 ze Zvole a Třeštiny, po dvou ze Zábřeha a Hrabové, po dvou z Lukavice, Police a Třeštiny.

Po první světové válce se řada členů do kapely již nevrátila. Už před válkou se Vincenc Vrtek, zdrcen smrtí svého syna, vzdal kapelnické činnosti. Ve dvacátých letech kapela znovu na plno obnovila svoji činnost a opět hojně koncertovala. Po roce 1948 se repertoár omezil především na taneční a zábavnou hudbu. V roce 1971 oslavila dubická kapela sto let své existence.⁷⁹

⁷⁹ Srov. ŽVÁČEK, Miroslav. Sto let dubické kapely. In *Severní morava, vlastivědný sborník*. Sv. 23. Šumperk: 1972. S. 50-52.

6. Chrámová hudba

K důležitým institucím, které ve městě vykazovaly hudební činnost, patřil také kostel se svým chrámovým sborem. V Zábřehu se na počátku 19. století nacházely sice kostely dva (kostel Sv. Barbory a kostel sv. Bartoloměje)⁸⁰, ale o hudbě na kůru jsou zmínky pouze v souvislosti s farním kostelem sv. Bartoloměje.

O rekonstrukci chrámu do podoby v jaké jej známe dnes bylo rozhodnuto v roce 1750, ovšem na jeho místě stával kostel již mnohem dříve. První kostel vznikl pravděpodobně již při založení města ve 13. století, ale první zmínky o něm pochází až z vyobrazení na Aretinově mapě z roku 1623. Kostel byl znovu vysvěcen v roce 1756 a začaly se v něm opět konat bohoslužby. V průběhu devatenáctého století u sv. Bartoloměje vystřídali postupně faráři Jan Nepomuk Miller (1806 - 1828), Johann Grygar (1828 - 1832), Franz Blaschke (1832 - 1850), Jan Ptáček (1850 - 1853), Anton Jurka (1853 - 1869), Tomáš Dokoupil (1869 - 1878), Jan Stučka (1878 - 1884), Alois Dvořák (1884 - 1899).

Chrámový sbor byl na počátku 19. století tvořen pravděpodobně žáky místní farní školy. Toto lze předpokládat z toho, že varhaníkem a regenschorim na kůru byl zpravidla jeden z učitelů této školy. V roce 1807 se varhaníkem u sv. Bartoloměje se stal učitel František Rotter⁸¹, který pobíral od církve roční plat 23 zlatých.⁸²

Po svém příchodu v roce 1842 působil na kůru také Kašpar Pivoda ve funkci regenschoriho. Prameny hovoří o tom že byl mimo jiné výborným varhaníkem.⁸³

⁸⁰ Kostel sv. Barbory – na jeho místě stával kostelík již za správy pánů z Kravař v 15. století. Za správy Boskoviců náležel sboru českých bratří, kteří při něm udržovali bratrskou školu (viz kapitola Z hudební historie Zábřeha). V druhé polovině 18. století prošel kosel rozsáhlou rekonstrukcí a v roce 1932 zde byly nainstalovány varhany z dílny varhanáře Strmiska z Uherského Hradiště.

⁸¹ Srov. TROJAN, Jan. *Kantoři na Moravě a ve Slezku v 17.-19. století : jejich sociální postavení, společenská funkce a význam ve vývoji národní hudební kultury*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. 671 s.

⁸² František Rotter (? – 1857) byl od roku 1804 až do své smrti druhým učitelem na zábřežské škole.

⁸³ Srov. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. S. 230.

Na přelomu 19. a 20. století působil na kůru kostela sv. Bartoloměje i významný gymnaziální profesor František Hýbl. Z doby jeho působení se také dozvídáme bližší informace o repertoáru chrámového sboru.⁸⁴

Při návštěvě arcibiskupa Dr. Kohna 27. května roku 1897 zazpíval sbor *Ecce sacerdos magnus* a při slavnosti k sedmdesátým narozeninám císaře Františka Josefa I. dne 28. října 1900 Palestrinovo *Salvum fac regeni*, Förstrovo *Pange Lingea* a Holanovo *Te Deum*. Při mši 5. dubna 1903 zaznělo Duo pro soprán a tenor *Fac ut portem christi mortem* a sbor Eja mater z Dvořákova *Stabat mater*.⁸⁵

⁸⁴ ŽVÁČEK, M. *Hudební život na gymnaziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk.

⁸⁵ ŽVÁČEK, M. *Hudební život na gymnaziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk.

Závěr

Bakalářská práce *Hudební kultura v Zábřehu na Moravě* v 19. století si kladla za cíl zmapovat hudební život tohoto severomoravského města v daném časovém období. Práce byla do velké míry ovlivněna počtem pramenů, které ne vždy dostatečně pokrývaly vytýčený časový úsek.

Město Zábřeh bylo v devatenáctém století ojedinělým příkladem českého kulturního centra na Severní Moravě. Často bylo nazýváno českým ostrovem v německém moři. Můžeme se domnívat, že tato obroda byla důsledkem zejména silné národně-uvědomovací činnosti učitele Kašpara Pivody, který zde působil v polovině století. Tyto snahy posléze vyvrcholily založením zábřežského gymnázia v roce 1896, první české střední školy v tomto regionu.

Tato práce zmapovala činnost důležitých institucí, k nimž patřily na počátku století především kostel sv. Bartoloměje a zábřežská farní škola, přinesla poznatky o rozvíjejícím se spolkovém životě po roce 1850, jak na německé tak i na české straně a zabývala se rozmachem gymnaziálních koncertů kolem roku 1900.

Primárním záměrem práce bylo, aby jednotlivé kapitoly společně poskytly co nejširší a zároveň co nejvýstižnější obraz o hudebním životě města na tomto dlouhém úseku sta let.

Práci ovšem stěžoval nedostatek základních pramenů, jakými by byly kroniky spolků, seznamy studentů podílejících se na hudebně – pěveckých akademiích gymnázia nebo přehledy repertoáru takového tělesa jakým byla například dubická kapela.

Shrnutí

Tato bakalářská práce je zaměřena na hudební kulturu v Zábřehu na Moravě v 19. století. Jejím cílem je zmapování činnosti významných institucí a jednotlivých osobností, které v dané době formovaly hudební život města. První kapitola se zabývá obecnými, ale i hudebními dějinami města. V dalších kapitolách je pak zkoumána hudebně kulturní činnost gymnázia v Zábřehu, činnost českých i německých pěveckých spolků, oblast chrámové hudby, instrumentální soubory a významné osobnosti spojené s hudebním životem v Zábřehu na Moravě.

Summary

This bachelor work focuses on the musical culture in Zábřeh in Moravia in the 19th century. Its goal is to monitor the activities of major institutions and individual personalities, which at that time shaped the musical life of the city. The first chapter deals with general, but also the musical history of the town. In other chapters then studied music and cultural activities in gymnasium Zábřeh, activities of Czech and German singing societies, the church music, instrumental ensembles and prominent personalities associated with the musical life in Zábřeh Moravia.

Zusammenfassung

Die Bakkalareusarbeit ist auf die musikalische Kultur in Zábřeh in Mähren im 19. Jahrhunderts. Sein Ziel ist es, die Aktivitäten der wichtigsten Institutionen und Einzelpersonlichkeiten, zu überwachen, die zu jener Zeit prägte die musikalische Leben der Stadt. Das erste Kapitel befasst sich mit allgemeinen, sondern auch die musikalische Geschichte der Stadt. In anderen Kapiteln dann Musik und kulturelle Aktivitäten in das Gymnasium Zábřeh, Aktivitäten der tschechischen und deutschen Gesangvereine studiert, der Kirchenmusik, Instrumentalensembles und prominente Persönlichkeiten mit dem Musikleben in Zábřeh Mähren verbunden.

Soupis pramenů a literatury

Literatura

Publikace:

BŘEZINA, Jan. *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava, 1963. 494 s.

FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeh od nejstarších časů až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. 298 s.

BARTOŠ, Josef. *Zábřeh- 750 let*. Zábřeh, 2004. 160 s.

PIVODA, Kašpar. PIVODA, František. *Zpěvník školský, obsahující písně z osmidílné čítanky pro obecné i měšťanské školy od Šťastného, Lepáře a Sokola*. Praha ,1884.

GREGOR, Vladimír. *Hudební místopis Severomoravského kraje*. Ostrava, 1987.

KAPUSTA, Jan. *Zábřežská léta Václava Kálíka*. Šumperk: Vlastivědný ústav v Šumperku, 1972. 43 s.

FILIP, Josef. *Almanach českého lidu na severní Moravě*. Zábřeh: Odbor Nár. jednoty, 1914. 62 s.

OČADLÍK, Mirko. *Profily českých hudebníků: K. B. Jiráka*. Sv. 1. Praha: Hudební matice umělecké besedy, 1941. 77 s.

MEDEK, V. *Dějiny Dubicka, dubického panství a sousedních vsí do r. 1918*. Dubicko: 2001.

TROJAN, J. *Kantoři na Moravě a ve Slezku v 17.-19. století : jejich sociální postavení, společenská funkce a význam ve vývoji národní hudební kultury*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. 671 s.

Příspěvky ve sbornících:

KŘUPKA, V. České menšinové školství na zábřežsku do roku 1918. In *Severní Morava : vlastivědný sborník*. Sv.3. Šumperk: 1958.

KAPUSTA, J. Lidová píseň Severní Moravy. In *Severní Morava : vlastivědný sborník*. Sv. 7. Šumperk: 1961.

KAPUSTA, J. Kmochova kapela za českost severní Moravy. In *Severní Morava : vlastivědný sborník*. Sv. 16. Šumperk: 1968.

FILIP, Z. Muzikantská rodina Pivodova v Zábřehu. In *In Severní Morava : vlastivědný sborník*. Sv. 85. Šumperk: 2003.

KAPUSTA, J. Za Stanislavem Adamem. In *Severní Morava : vlastivědný sborník*. Sv. 28. Šumperk: 1974.

KOBZA, J. Vzpomínka na Stanislava Adama. In *Severní Morava : vlastivědný sborník*. Sv. 57. Šumperk: 1989.

Prameny:

Státní okresní archiv Šumperk, Fond FÚ Zábřeh, Farní úřad Zábřeh.

Státní okresní archiv Šumperk, Fond Gymn. Zábřeh, Gymnasium Zábřeh.

Státní okresní archiv Šumperk, FŠ Zábřeh, Farní škola Zábřeh.

Státní okresní archiv Šumperk, I.NŠ Zábřeh, I. národní škola Zábřeh.

Státní okresní archiv Šumperk, AM Zábřeh, Archiv města Zábřeh.

Státní okresní archiv Šumperk, ŽVÁČEK, M. *Hudební život na gymnaziu v zářeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk.

Periodika:

Moravský sever. Zábřeh : Josef V. Koruna, 1900-1948.

Deutsche Wacht für die Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg.
Hohenstadt [Zábřeh na Moravě], 1901-1938.

Internetové stránky:

<http://spolky.profitux.cz/>, Petr Hlaváček. Hudba v moravských spolcích do roku 1918.

<http://www.zabreh.cz/>, oficiální internetové stránky města Zábřeh.

<http://www.ceskyhudebnislovník.cz/>, Český hudební slovník.

Seznam příloh:

Příloha č.1 František Kahlik

Příloha č.2 Václav Kálik

Příloha č.3 K.B. Jirák

Příloha č. 4 Budova Občanské besedy

Příloha č.5 Budova gymnázia

Příloha č.6 Farní kostel sv. Bartoloměje

Příloha č.7 Zpěvník bratří Pivodů

Příloha č.1 František Kahlik

Příloha č.2 Václav Kálik

Příloha č.3 K.B. Jiráček

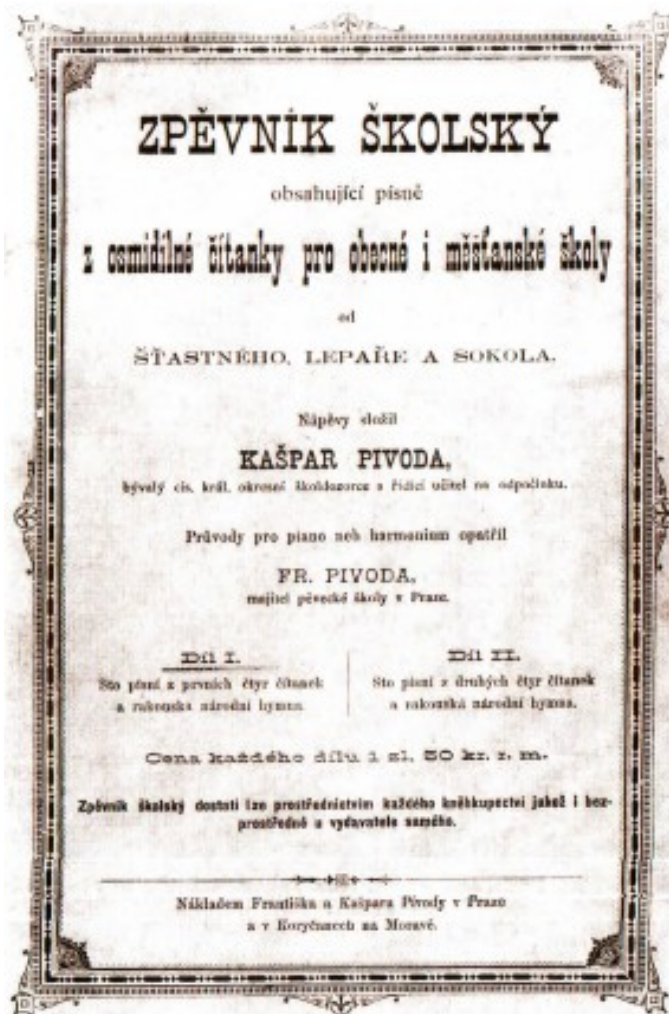
Příloha č. 4 Budova Občanské besedy

Příloha č.5 Budova gymnázia

Příloha č.6 Farní kostel sv. Bartoloměje

Příloha č.7 Zpěvník bratří Pivodů

Anotace

Příjmení a jméno: Granzer Pavel

Katedra a fakulta: Katedra muzikologie, FF UP

Název práce: Hudební kultura v Zábřehu v 19. století

Vedoucí práce: PhDr. Ingrid Silná, Ph. D.

Počet stran: 47

Počet znaků: 75 693

Počet příloh: 7

Počet titulů použité literatury: 10

Počet pramenů: 17

Klíčová slova: Hudební kultura, Zábřeh na Moravě, gymnázium Zábřeh, 19. století, spolková činnost, dubická kapela.

Charakteristika práce: Tato bakalářská práce je zaměřena na hudební kulturu v Zábřehu na Moravě v 19. století. Jejím cílem je zmapování činnosti významných institucí a jednotlivých osobností, které v dané době formovaly hudební život města. První kapitola se zabývá obecnými, ale i hudebními dějinami města. V dalších kapitolách je pak zkoumána hudebně kulturní činnost gymnázia v Zábřehu, činnost českých i německých pěveckých spolků, oblast chrámové hudby, instrumentální soubory a významné osobnosti spojené s hudebním životem v Zábřehu na Moravě.